

גופם וחימרם. ואין בי שם על לב, אין מהם הולק על טהרת רוחם והנוכח הדת, וכנסת ישראל מנהמת כוונת, ואומרת: אוי לבנים שגלו מעל שרדן אביהם, בני יצאוני ואינם, נוטרים כרמי זרם, וכרם שלי לא ינטרו. כל אב ידיו על חלציו וכל אם חריר בשיתה על פרי בטנה. המתנכרים אליהם, ועמנו יורד מטה מטה.

הדור הצעיר של עמנו מתרחק מוונתנו, רומם ודורם פרגלו כל קרשי ישראל. התורה הקדושה, שבה הארכנו ימים על האדמה, למשחק להם. אמונתנו שחיה לאור מלך—יצאה מהם וירדה על ראשה, וכל אב מאשים בזה רק את הארץ הזאת, אורא דאמטריגא מרשיע, כוולו הארץ גולה ממנו את יוצאי חלציו, כאלו הדבר הזה אין לו סבה אחרת הנורמת לזה.

אשמים בזה האבות וביותר האמונות כי האבות האלה, המתאוננים רע על בניהם, גם הם יקלו ראש בבר מרשי ישראל, ורק תורת ישראל אינו מוצאים לנחון לבניהם; והשבו למותר ליגע את מוחות בניהם ובנותיהם בתורת ה' אחרו למדם אנגליה בבית הספר הלאומי כל חיונם. הם עשו את התפל עיקר, ואת העוקר לתפל ואלת אשר רגש הדתי עוד לא כבה בלבם, ועבירו מורם למד את בניהם בבית, ודוכס מוסרים את בניהם בידי מורים אשר אינם מוכשרים לתורות ואינם ראויים לאותה אצטלא, לא קרו ולא ישנו, ירק מחסרון עבודה או סבה אחרת חיו למלמדים, מורים כאלה אינם מכוונים להעיל על לב הילד וכל התבטחותו. (*)

אי לזאת אין להתפלא כי באין מורה דרך נכון, בלי יסוד מוסרי נאמן ובאפס כל נסיד נעלה נמועה בלבם מאת חורים ומורים, ותעו הבנים בתור לא דרך, והאמדותו ככל הצניעות לבנים בישראל, גם הן נותנות חסר דם לבניהן לנטותם מדרך נוסר. מראות את כל חכמתן הותרה, בזה, שכן לועגות מכל דבר הנושא עליו חיות התורה. מדברות בכתיבת דברים אשר לא ישמעו על און ילד, ומחללות את השבת בבניהם. הדלת נר של שבת וכל דבר הנושא חותם התורה זר להן. ציציות, מונות ותפילין, שמות כאלה לא יזכרו, כי לא יראו ולא ימצאו בבית. לבנים בישראל חיות האם סמל כל מדה נכונה, האבות השפיעו על בניהם יותר מכל המורים המוסריים; הם הראו לבניהם בהנהגתם בעצמם את יקר חסן תפארת קרשי ישראל, אבל מה אנו רואים מעת? האבות בעצמם יעבירו את בניהם למד או נוכחים אותם לעל חובם, וחכמים מה כי תלינו עליהם?

„אם ה' לא יבנה ביתו שוא עמלו בוניו בו.“ האמת הגדולה והנצחית, המולטת בפתגם הזה, תתאמת ביתר ישאת וביתר עז „בחנוך“ אם החנוך לא יוכר על מוסרו הדת הטחורת, ואם דוח ה' לא תפעם בו מראשיתו ועד סופו, אז כל עמל המנככים והמורים לא יועיל ולא יצלח ועב"פ אי אפשר למסרו לחנך את הבנים לחיות יהודים נאמנים לעמם ולדתם. אין דבר בעולם ואין אמצעי בכל הספרות החנוכית, אשר יוכל למלא מקום הדת בחנוך, ומה גם לעשותו למותר, כי בלי דעה ה' ותורתו אין יסוד ראשי לתורת המוסר.

(*) אמנם, לא אלמן ישראל ושנס בויניו מורים מחוגנים, מוסמים לאותו דבר וחודקום אומנותם, ולא לאלת בונתו.)